

Tone Partljič

PIŠ SVOBODE

Druugo leto se v zaporih ukvarjam s projektom *Vključujemo in aktiviramo*, ki ga v Sloveniji organizira Javna agencija za knjigo RS, deluje pa še v drugih državah EU. Vmes sem eno leto bral v skupini »Polž« z ljudmi, ki potrebujejo fizično ali intelektualno in zlasti čustveno pomoč. V projektu berejo skupine prostovoljcev v zaporih, odvisniki od mamil, ljudje s posebnimi potrebami, kjer gre za osebe s takimi motnjami, da ne morejo povsem same skrbeti zase. Oznake zaporniki, odvisniki, hendikepirani se mi, ne vem zakaj, upirajo in se jih izogibam. Pravzaprav vsi iščemo primerne izraze zanje, ki bi jih ne diskvalificirali, ponekod jim pravijo kar *uporabniki*. Tudi sam sem v sebi opravil s kakim podzavestnim predsodkom. V zapor sem šel prvič malo vznemirjen. Ne doživljam jih več kot »siromake«, ki se mi smilijo, ali prestopnike in podobno, ampak smo »eno«, ko smo skupaj. Kajti vsi smo (samo?) ljudje, vsi del »človeštva«, bi rekel Hemingway, Gorki pa »Človek, kako ponosno to zveni«. Program obsega devetdeset ur, osemdeset pripada »mentorju pisatelju«, deset pa »mentorju slikarju«. Z menoj in uporabniki v zaporih sta doslej sodelovala Arjan Pregelj in Zoran Smiljanič. Zelo sta se jim prikupila. »Uporabnike« zaporov štejem za sebi enake. Še bolj sem to čutil v društvu »Polž«. Kakor mene jih je rodila mama, ta čas, kar živim na svetu, si prizadevam za svojo srečo in smotrno delovanje in tudi sam sem že zašel v težave, na koncu pa bom umrl kakor oni. Pa še naj rečem, da so bili »uporabniki« istih zaporov že Josip Broz, Ivo Andrič, Jože Pučnik, Drago Jančar, Branko Šömen, nazadnje pravnik in pisatelj Boris Karlovšek, ki je v zaporih napisal knjigo, ki je ravno izšla. Po drugi strani pa me tudi razveseljujejo; nihče od njih ni »kriv«, ampak so jih »zašili« sodniki, odvetniki, frdamane ženske, izdajalski prijatelji, nesrečna naključja ipd. Ljudi v zaporih delijo na »nas« (zanimivo, da mednje prištevajo paznike) in one »zgoraj«, direktorja, pedagoginje, osebe. To pa sta dva svetova in je malo prepletanja in simpatij. Trudim se, da ne bi izvedel, kako dolge so njihove kazni ali kaj so zagrešili, le redko kdo čuti potrebo, da mi to hoče povedati, čeprav jih opozarjam, da niti ni prav, da bi me to zanimalo. Takoj me uvrstijo med »naše«.

“

Rad imam

knjigo *Na kmetiji dinozavrov*. V njej mi je najbolj všeč kmet, ker ima jajca in velik kup kakcev.

Maks, 4 leta

”

V mariborskih zaporih so samo moški. Z njimi se pogovarjam o knjigah, nekaj jih tudi preberemo vsi, beremo pa na urah pesmi, srečali smo se že s kakimi 20 pesniki in pisatelji in javnimi osebnostmi. Najbolj so jih pritegnili igralec Boris Cavazza, glasbenica dr. Inge Breznik, pisateljica Cvetka Bevc, pesnik Andrej Brvar, igralka Mojca Partljič, pisatelj in igralec Andrej Rozman, pisateljica Janja Vidmar, pisatelj in urednik Orlando Uršič itd. Ob obiskih so radovedni, vljudni, zelo redko polemični, hvaležni ... Potem se radi na izhodih pohvalijo, »s kom so bili skupaj«. Ti ljudje prinašajo vonj umetniškega ustvarjanja, so okno v svet, piš svobode ... Ko kak ustvarjalec bere, so skrajno pozorni, zainteresirani, spoštljivi. Ko berejo sami na glas, recimo Prešernovo *Nezakonsko mater*, Kettejev sonet *Na očevem grobu*, Grudnovu zaporniško pesem o Rabu itd., so skrajno

občutljivi ... Še več, zdijo se mi »zaneseni«, ker se ukvarjajo s slavnimi in tudi presunljivimi stvarmi. Ko so naše teme mama, otroci, otroštvo ..., se čudno raznežijo. Ko jih poslušam, se začudim, kako čutijo potrebo, da odklenejo kako kamrico srca, kakor bi rekel Cankar. Tako zelo, da me to preseneča.

Knjige, ki jih Javna agencija za knjigo RS izbere kot predlog in jih tudi izposoja, lahko pa mentorji izberemo tudi sami, so zvečine zahtevne, na primer *Alamut*, Alma Karlin, *Sanje o belem štrpedu* M. Moškrič ... Predstavim jim tudi svoj obsežen in zahteven roman o Mariboru *Sebastjan in most*, ker smo že v Mariboru. Ne tožijo, da jim je kaj pretežko ali nerazumljivo. Letos imam torej že drugo skupino. Je razlika z ono izpred dveh let. Tisti so radi brali, ni bilo težav, skoraj vsi ... Sedanji pravijo, »da ne berejo«, kar je delno res ... Kdo med njimi pa tudi sam piše. Se pa veliko več pogovarjajo tudi o resnih temah in človeško so bolj odprti. Letos sem povabil hčerko igralko Mojco z mojo monokomedijo *Čistilka Marija*. Prireditvev je bila v lepo prenovljeni (na mojo željo) kulturni dvorani, ki je bila pred tem zelo ruinirana. Vse priznanje direktorju! Prišli so v zelo velikem številu, ne le tisti, ki so v naši skupini. Bili so zelo zadovoljni, skoraj vzhičeni, ker so »bili v gledališču«. Pri predstavi so sodelovali, ko je igralka v predstavi pela, so vsi pritegnili. Pripravili smo tudi dve proslavi ob

“

Najraje berem

pustolovske knjige; zanima me, kam bo kdo odšel, kdo bo česa kriv ... O njih se pogovarjam s starši, ko me povprašajo, kaj se je v knjigi zgodilo. Včasih berem svojemu mlajšemu bratcu.

Taja, 12 let

”

dnevu državnosti, doslej eno »sklepno« prireditve, literarni maraton z gosti pesniki in pisatelji ob dnevu knjige itd. Podarili smo okoli 100 knjig, ki so jih radi pobasali. Prireditve je bila za stanovalce zavoda in službeno osebje. Komaj verjamem, kako radi nastopijo na prireditvah, odgovorno in resno ... Se »grebejo« za vloge. To me zelo veseli, saj se želijo uveljaviti, dobiti ugled med »kolegi«, ne z nasiljem, prestopki, drznostjo, ampak s stvarmi duha ... Na vseh prireditvah ubrano zapojejo *Zdravljico*.

Še to: kolikor vem, je projekt *Vključujemo in aktiviramo* nekako namenjen raziskavi, ali uporabniki manjkrat zapadejo »recidivi« kazenskih dejanj (in uživanja mamil) kot tisti, ki se podobnih dejavnosti ne udeležujejo. Ker še poteka, še ni odgovora. Vendar me poznavalci opozarjajo, da naš pravosodni sistem ne omogoča niti natančnega spremljanja, saj jih včasih, ko prestajajo kazen, čaka »zunaj« nov stari proces za prekršek ali kazensko dejanje, ki so ga storili, preden so odšli v zapor ... Toda četudi ne vemo, kaj bo prinesel pilotni projekt branja v zaporih, naj strnem prednosti, ki jih je prinesel. Enkrat na teden je »uporabnikom« mojih ur o knjigi, pesmi, skupna srečevanja s pisatelji in ljudmi duha dana velika možnost, da se za nekaj ur oddaljijo od zaporniškega režima. In monotonije. Se srečajo s knjigami in ljudmi, česar bi brez projekta najbrž nikoli ne doživeli.

“

Vse življenje

me razveseljuje
enigmatika in branje.
Prva je za bistritev duha
in telovadbo možganov.
Drugo pa je za dušo: čas,
ki ga preživim z dobro
knjigo, je postal moja
vsakodnevna potreba.
Knjiga je moja stalna
spremljevalka, s katero
zaključim dan, včasih
pa dan z njo tudi
pričnem.

Marja, 76 let

”

Je tudi možnost, da se srečajo z umetninami, nekaj slišijo o zakonitostih literature, česar zvečine niso počeli ne v zaporu ne doma. Seveda to niso učne ure, niti ni kakega »preverjanja«, če so si kaj zapomnili; to so izleti v bližino sfere svobode. JAK izda vsako leto »Zbornik projekta *Vključujemo in aktiviramo*«, ki ima naslov *Pot k svobodi*.

Sam namreč čutim prav to. Kot pisatelj. Kot državljan seveda nisem v celoti svoboden, v življenju sem delal mnoge kompromise, solidariziral recimo z gledališkimi igralci in državnimi poslanci, nisem se odzival na vse norosti sovražnikov ali prijateljev, toda ko sem nekoč sedal za beli list v pisalnem stroju in ko sedam zdaj za beli ekran, sem totalno svoboden. Od mojih sposobnosti in moči je odvisno, kako to svobodo izkoristim ... Pisanje leposlovja je svoboda. Moja edina. Tam sem jaz samo jaz. Z vsemi omejitvami svojega talenta, svojih čustev, globine ali plitvine. Ampak svoboda. Tam izvem, kdo sem v resnici. In tudi drugi

mogoče to začutijo ... In privrženost teh mojih fantov v zaporu me prepričuje, da začutijo v izpovedih pisateljev piš svobode. Za njih je nehote moje ukvarjanje z njimi in knjigami celo neke vrste terapija, ki temelji na tem pišu svobode ... Zveni patetično, ampak je res, po dveh letih branja v zaporih čutim, da sem malo boljši in predvsem malo bolj razumevajoč človek.